

מי ביקש ממך להתערב: כיצד מעבירים ביקורת בונה? מבוסס על ביאורים לפרקי אבות א/65

עולה חדש מתימן בשנות החמישים, יצא לסיבוב בשכונת "נווה צדק" בה התגורר. באחת החצרות ראה עץ תפוזים עסיסי והעיניים שלו נפתחו. הוא טיפס על העץ והחל לקלף תפוזים בזה אחר זה. עבר שם שוטר, תימני אף הוא והזדעזע לראות את הגזל לאור-היום. הוא מיהר להוכיח את חברו. "יאל אחי, שכחת מה למדנו אצל המורי?!" "לא תגנוב!" העץ הוא רכוש פרטי ולא ביקשת רשות".

לקח האיש עוד פלח ואמר: "כמה טוב בארץ ישראל, גם אוכלים תפוזים, גם שומעים דברי תורה..."

פתגם חכם אומר: "הורים מלמדים ילדים לדבר, ילדים מלמדים הורים לשתוק" ... אחד הדברים החשובים שהחיים מלמדים אותנו הוא: לשתוק. לתת כמה שפחות ביקורת. הנטייה הטבעית שלנו היא לתקן את העולם ולשתף כל אחד סביבנו בכל החכמה והתושייה שרכשנו. אנו מרבים להתערב בחיי הילדים הנשואים שלנו, מחלקים עצות לשכנים סביבנו ומעירים הערות בונות לחברים בעבודה, אבל ככל שמתבגרים למדים כלל חשוב: אנשים לא אוהבים לקבל ביקורת. רוב העצות שנעניק ייתקלו בקיר אטום במקרה הטוב או בפגיעה וסכסוך קשה במקרה הרע. לכן אדם שחפץ בשלום ושלווה במשפחתו ובכלל, לומד לשתוק ולהכיל את הביקורת שלו בפנים.

הגמרא מנסחת את חכמת-החיים הזו במשפטים חדים. תחילה מזכירה הגמרא את מצוות התורה: "הוכח תוכיח את עמיתך", אך אחר כך ממשיכה ומביאה את דבריו הקודרים של רבי טרפון כי המצווה הזו קשה מאוד לקיום. שכן מתן ביקורת הופך במהירות לאש מתלקחת.

1. ערכין טז: מנין לרואה בחברו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר (ויקרא יט, יז): הוכח תוכיח. הוכיחו ולא קיבל, מנין שיחזור ויוכיחו? תלמוד לומר: 'תוכיח' מכל מקום ... אמר רבי טרפון: תמיהני! אם יש בדור הזה [מין] שמקבל תוכחה. אם אמר: טול קיסם [קטן] מבין שיניך, אומר לו: טול קורה [גדולה] מבין עיניך. [כלומר, מי אתה שתיתן ביקורת, שישנה קורה גדולה בין עיניך].

ועל רקע המסקנה המלומדת הזו, עולה בעוצמה השאלה הבאה: משה רבנו בוחר לפתוח את ספר דברים עם הנהגה הפוכה בדיוק. הוא בוחר להיפרד מעם ישראל בדברי תוכחה קשים ובמתן ביקורת על אירועים שהתרחשו **ארבעים שנה קודם לכן**.

ספר דברים הוא ספרו של משה רבנו. חמשה שבועות לפני מותו, בראש חודש שבט, משה מכנס את עם ישראל בערבות מואב ונותן את דברי הפרדה הכואבים שלו לבני העם שימשיכו אחריו ובלעדי לארץ ישראל. הספר הארוך נפתח בפסוק לא ברור:

דברים א, א: אלה הדברים, אשר דיבר משה אל-כל-ישראל בעבר הירדן: במדבר, בערבה, מול סוף, בין פארן ובין תופל, ולבן וחצרות ודי זהב.

רשימת המקומות הללו היא תמוהה. רובם אינם מוכרים לנו ולא הוזכרו מעולם בתורה. הרשב"ם, נכדו של רש"י מסביר כי כל התארים הללו הם רק נקודת ציון גיאוגרפית ארוכה. התורה רוצה לתאר באופן מדויק את המקום הספציפי בו עמדו.

רשב"ם: הנזכרים בפסוק זה מקומות הן, שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות היכן הם, כמו (שמות יד, ב): 'וישובו ויחנו לפני פי החירות, בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון'. לכן אומר: 'בעבר הירדן' - ובאיזה עבר הירדן? 'במדבר' - בצד המזרחי של עבר הירדן לצד המדבר. 'בערבה' - באותו מדבר שבערבות מואב. 'מול סוף' - הצד המזרחי של ים סוף מתחיל מים המלח שהוא בערבות מואב. 'בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב' - הכול שמות מקומות שם.

אולם רש"י, סבו של הרשב"ם, מעניק פירוש שונה לחלוטין: לדעתו, כל התארים הללו הם רמזים נוקבים על משברים בחיי עם ישראל. משה בוחר לפתוח את דברי הפרידה מהעם עם תזכורת קשה על החטאים החמורים שהתרחשו לאורך 40 השנים במדבר.

רש"י: לפי שהן דברי תוכחות ומנה כן כל המקומות שהכניסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודם של ישראל. 'במדבר' – בשביל מה שהכניסוהו במדבר ואמרו 'מיתן מותנו במדבר'. 'בערבה' – שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב. 'מול סוף' – על מה שהמרו בים סוף, שלפני ירידתם לים אמרו: 'המבלי אין קברים במצרים'... 'בין פארן ובין תפל ולבן'... הוכיחם שתפלו על המן שהוא לבן [בלא צבע]... 'וחצרות' – במחלוקתו של קרח. 'ודי זהב' – הוכיחם על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם.

וכמובן, דברי רש"י מעלים שאלה עצומה: ראשית, למה בחר משה להיפרד מהם בדברי תוכחה? מדוע הזיכרון האחרון ממנו צריך להיות דברי ביקורת? ושנית והוא העיקר: מה נזכר משה עכשיו באירועים שאירעו לפני ארבעים שנה ועוד עם בני הדור הקודם שכבר הלכו מהעולם? אם החטאים שלהם ראויים לתוכחה, היה עליו לעשות זאת לפני ארבעים שנה ומדוע שתק כל השנים הללו? (ואדרבה, הציג כל השנים רק דברי הגנה וסניגוריה על בני עמו)?

אולם כאן נמצא הסוד הגדול למתן תוכחה. בכך מעביר משה מסר עצום: הבעיה במתן תוכחה לא נמצאת אצל המקבלים. זה לא ש'הילדים של היום מפונקים ואינם יודעים לקבל ביקורת'. הבעיה היא במוכיח. אנו לא יודעים לתת ביקורת בונה. הבחירה של משה לדבר כעת על חטאים שאירעו לפני ארבעים שנה, מעבירה את הסוד הגדול כיצד להעביר ביקורת בונה ותוכחה שתתקבל באהבה.

נעיר בפתיחה עוד, כי אף שהדברים עוסקים בעיקר בדברי התוכחה של משה, יש להם קשר גם עם אחיו הגדול של משה. אנו נלמד את סוד הביקורת הבונה גם מאורחות חייו של אהרן הכהן, והדברים מקבלים חביבות מיוחדת בשבוע זה, בו מציינים את יום היארצייט של אהרן הכהן, בראש חודש אב, אשר באופן מעניין זהו יום היארצייט היחיד המצוין בתורה.

התורה אינה טורחת לציין את יום ההילולא של אברהם, שרה, יצחק, יעקב או משה רבנו. היארצייט היחיד המצוין בתורה הוא זה של אהרן הכהן ונראה מכך כי עם ישראל כאב במיוחד את לכתו של אהרן הכהן ונהג לציין את יום פטירתו מדי שנה (ראו שיחת מטות מסעי וער"ח אב תשל"ה)¹. וכיון שכך, השיעור יתייחס לסוד מתן הביקורת הבונה אשר נלמד גם ובמיוחד מהנהגתו של אהרן הכהן.

¹ איך לקבל ביקורת: השיעור עוסק במתן ביקורת, אולם ראוי להתייחס גם לקבלת ביקורת. המשנה בפרקי אבות מציינת ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם ואחד מהם: "אוהב את התוכחה". הרבי הרשב"ב אמר: "אוהב את הביקורת כי היא תעמידך על הגובה האמיתי". אדם לא יכול לצמוח לבד. הוא מוכרח חברים שיכונו אותו להתקדם נכון. משל יפה אומר שעצים שגדלים ביער צומחים ישר, בעוד שעץ בודד בגינה גדל עקום. שכן עץ בגינה צומח לבד, בעוד שעצי היער מיישרים זה את זה... וארט נפלא מפרשת השבוע הקודמת ממחיש זאת היטב: אחד מגדולי הדורות הקודמים היה רבי יהודה אריה לייב אלטר, שכונה בשם ה"שפת אמת". האדמו"ר השני לבית גור. הוא עבר חיים גשמיים קשים: אמו נפטרה כשהיה תינוק בן שנתיים ואביו נפטר כשהיה בן שמונה שנים. סבו, החידושי הרי"ם מגור, אימץ אותו כבן והוא צמח בצל האילן הגדול. כבר בתור ילד קטן הוא למד יום ולילה ולא ביטל רגע. פעם שקע בלימוד עם חבר מתמיד והם למדו כל הלילה. הוא שכב לישון רק בשעות הבוקר ואיחר לתפילת שחרית. סבו, החידושי הרי"ם, הקפיד עליו מאוד והוכיח אותו בחריפות. הוא אמר בתוקף כי סוד ההצלחה הוא קימה בשעה מוקדמת, בעוד שעומק העצלנות הוא קימה בשעה מאוחרת. הנכד המתמיד שמע את חרפתו בדממה ולא הגיב. החברותא שלמד אתו, הזדעזע מדברי התוכחה ולא הבין כיצד הנכד אינו מעיר את תשומת לבו של הסבא לכך שהוא ממש אינו ראוי לקבל מוסר על הדרך להשגת התמדה ושקידה. אמר הנכד החכם: עד שזכיתי לקבל תוכחה מסבא אוותר על כך?! והוא הוסיף וארט נהדר: בשבוע שעבר קראנו סיפור מוזר. בני גד וראובן ביקשו להישאר בעבר הירדן, משום שיש להם מקנה רב והאדמה ההיא מבורכת ביבול עשיר. משה התרגז ופתח בנאום תוכחה חריף שאין עוד כמוהו בכל התורה. הוא האשים אותם בחומרנות, בהחלשת העם ובאובדן ערכים. בגללכם העם כולו יחשוש להילחם על הארץ וירצה להישאר כאן. בני השבטים שמעו את התוכחה בענווה ואחר כך הגיבו כי לא העלו בדעתם לברוח מהקרב ובתכניתם לצאת להילחם עם שאר השבטים. משה שמע את דבריהם וחזר בו. הוא אמר שהדרישה שלהם מוצדקת והיא תתקבל. "כאן עולה התמיהה, אמר השפת אמת לחברו, מדוע שמעו את חרפתם בשקט? מדוע לא תיקנו את

ב. הבה נפתח עם היקף וגבולות החיוב של מתן הביקורת. בנושא הזה ישנה סתירה ברורה וידועה.

מצד אחד, מתן ביקורת הוא **מצווה מפורשת בתורה**. זאת לא רשות למעוניינים בלבד, אלא חובה גמורה, בדיוק כמו להניח תפילין או לשמור שבת. כך נאמר בפרשת קדושים:

2. ויקרא יט, יז: לא תשנא את אחיך בלבבך, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תישא עליו חטא.

אצל יהודים אין מושג כזה 'תכילו את זה', תתרגלו לחסרונות ולחולשות של הילדים או של בן הזוג או של השכנים שמלכלכים את הבניין, אלא אדם מסוים שגורם לנו למצוקה, מחובתנו הברורה לומר לו זאת. כך הדברים בעניינים שבין אדם לחברו וכן בעניינים שבין אדם למקום: אדם שחוטא בענייני תורה ומצוות, מחובתנו להעיר לו על כך.

המפרשים מעניקים שני הסברים אודות חשיבות מתן הביקורת. ספר החינוך טוען כי מצוות "הוכח תוכיח" היא המשך מהמילים לפניה "לא תשנא את אחיך בלבבך". הוי אומר שהתורה באה להעניק **עצה חשובה לטובת המוכיח**. טובתנו היא לפרוק את אשר על ליבנו ולא לשמור בפנים, שכן כעס כבוש בלב הופך בסופו של דבר למריבה קולנית ומה שחונק בפנים, יהפוך מחר לסכסוך אליים. לכן מצווה התורה "לא תשנא בלבבך", אלא "הוכח תוכיח".

ספר החינוך מצוה ריח: משורשי המצווה, לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים, כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחו במסתרים - יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלים עמו. ואם לא יוכיחו - ישטמנו בלב ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים.

דוגמא קשה לעניין הזה, היא ממשפחתו של אברהם אבינו. המדרש (תחילת שמות רבה) מפרש באופן קשה את הפסוק "חושך שבטו שונא בנו": **"ללמדך שכל המונע בנו מן המדרות, סוף בא הבן לתרבות רעה והאב שונאהו. שכן מצינו בישמעאל, שאברהם אהב אותו ולא רידהו, וסוף סוף יצא לתרבות רעה, עד שאברהם שנאהו והוציא אותו מביתו"**.

הרמב"ן, לעומתו, לומד את הפסוק אחרת. ההדגשה היא "הוכח תוכיח את עמיתך **ולא תישא עליו חטא**". זהו היבט של אחריות קבוצתית. עם ישראל אינו צירוף של יחידים, אלא צבא מאוחד של הקב"ה ולכן לכל אחד יש אחריות כלפי רעהו. עד כדי כך, שאדם שיכול למנוע את חברו מחטא ואינו עושה זאת – הופך להיות **אשם בעצמו** בחטאו של חברו.

רמב"ן ויקרא שם: ולא תשא עליו חטא, שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו ... כי בהוכיחך אותו, יתנצל לך או ישוב ויתוודה על חטאו ותכפר לו.

הגמרא (שבת נד-נה) מביאה שתי דוגמאות אודות החומרה שבה נענשו אנשים שהיו יכולים לתת ביקורת ונמנעו מלעשות זאת. מסופר על רבי אלעזר בן עזריה שעמד ביום השבת וראה את פרתו של שכנו, יוצאת עם רצועה בין קרניה בשבת. מקרה כזה שנוי במחלוקת בין ראב"ע עצמו לחכמים: הוא סובר כי מותר לה לצאת עם הרצועה, ואילו חכמים סוברים כי הרצועה היא משא ואסור לבהמה לצאת אתה בשבת, משום שגם הבהמה צריכה לנוח. כיון שהדבר מותר לדעתו, ראב"ע לא העיר כלום לאותו שכן. אולם מאוחר יותר שקל שוב את הנהגתו וחשב שהיה צריך למחות בו, משום שההלכה היא כדברי חכמים. הגמרא מסיימת כי "הושחרו שיניו מפני הצומות" על שלא מחה בשכנו.

דוגמא חמורה יותר: הגמרא ממשיכה ומספרת כי "מעולם לא יצאה הבטחה טובה מפי הקב"ה וחזר בו לרעה - חוץ מפעם אחת". בשעת חורבן בית המקדש הראשון, הקב"ה אמר למלאך גבריאל שירד לעולם הזה וירשום את האות "תיו" בדיו על מצחם של הצדיקים כדי שלא ישלטו בהם מלאכי החבלה, ואילו אות "תיו" של דם על מצחם של הרשעים כדי שישלטו בהם מלאכי החבלה. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה: מה השתנו אלו מאלו והרי היה ביד החכמים למחות בהם ולא מחו? אמר לה: גלוי וידוע

משה מיד? אלא ללמדך שצריך לדעת לקבל ביקורת. לא כל יום זוכים לשמוע תוכחה ממשה רבנו – ואדם חכם יודע להעריך זאת! ...

לפני שהרשעים לא היו מקבלים התוכחה. אמרה מידת הדין: וכי גם לחכמים היה ידוע שלא יקבלו מהם את התוכחה? הקב"ה חזר בו מהחלטתו והצדיקים היו הראשונים שנהרגו בשעת החורבן. וכל זה משום, ש"כל ישראל ערבים זה לזה" ואנו נושאים אחריות אחד כלפי השני.

עד כאן צד אחד של חובת מתן הביקורת. אולם מנגד, חז"ל אמרו משפט הפוך לחלוטין:

יבמות סה,ב: כשם שמצווה על אדם לומר דבר הנשמע, כך חובה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע, שנאמר (משלי ט,ח): אל תוכח לץ פן ישנאך, הוכח לחכם ויאהבך.

המצווה "הוכח תוכיח" באה להוסיף שלום בין הבריות ולא לחולל שנאה בין הבריות. ולכן כאשר מדובר באדם שלא ישמע את הביקורת – **אסור** לומר לו דברי תוכחה, "פן ישנאך"². וכך מספרת הגמרא על מקרים שונים בהם החכמים העדיפו שלא להעיר לאנשים שום דבר, משום שידעו שלא יקשיבו להם ולכן "מוטב יהיו שוגגים ולא מזידים" לאחר שלא ישמעו את התוכחה.

ואם כן, מה עלינו לעשות? האם להעיר לאנשים שונים ולקיים את מצוות התוכחה או לחשוש מכך שהם לא ישמעו את הביקורת והדיאלוג יגרום רק לכעס ולשנאה חלילה?

מוסבר בפוסקים רעיון פשוט (וידגש כי הדברים נאמרים בכללות בלבד ולא להלכה למעשה): הכול תלוי **בהסתברות ובסיכויים של התוכחה להתקבל על הלב**. כל עוד מדובר באדם שיש לנו השפעה עליו ולכן סביר שהוא ייקח את התוכחה ברצינות, נצטוונו "הוכח תוכיח". אולם באדם שלא יתחבר אל הביקורת ויראה אותה כהתערבות גסה בחיים הפרטיים שלו – אין מצווה להוכיחו.

באופן מעשי, כל עוד מדובר באדם **שומר תורה ומצוות או בן משפחה או מקורב שיש לנו השפעה עליו**, סביר להניח כי הוא ישמע אם נוכיח אותו באופן נכון (כדלקמן). ורק אדם שאינו שומר תורה ומצוות ואינו מקורב לנו – סביר כי התוכחה תגרום לחילוקי דעות ואין מצווה לבקר אותו על מעשיו.

מאירי יבמות שם: אע"פ שאמרו 'הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים', דווקא בידוע שהוא מקבל או בסתם – שאינו יודע אם יקבל או לאו, אבל כל שידוע בו שאינו מקבל, אינו חייב בכך, ואדרבה מזהר הוא שלא להשליך פניו לפניו. והוא שאמרו: מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע.

ספר החינוך מוסיף כי אין למהר ולבטל את מצוות התוכחה מתוך תפיסה כי ההוא מן הסתם לא יקשיב. אלא ראוי לזכור כי זאת מצווה מפורשת מן התורה ולכן מן הראוי להשתדל ולקיימה ככל האפשר ולמצוא את הדרך לגרום לו כן להקשיב.

ספר החינוך מצווה רלט: מכל מקום יש להתיישב לכל בעל נפש ... ולחשוב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו ... ויבטח בהשי"ת כי הוא יעזרנו ... **ואם ישוב החוטא - יהיה לו בזה שכר גדול.**

² **סיפור יפה – דבר שאינו נשמע:** מסופר על האדמו"ר השלישי לבית ויז'ניץ, "בעל האהבת ישראל", שהיה מסור מאוד לצורכי חסידיו. פעם נכנס לבית יהודי מעשירי העיר, שהיה מהמשכילים והנאורים שפרשו מדרך התומצ"צ והתפרנס בעשירות בתור מנהל הבנק המקומי. האדמו"ר דפק בדלת הבית והעשיר קיבל אותו בכבוד והכניסו ללשכתו המפוארת. האדמו"ר ישב כמה דקות בשקט ולא אמר מילה ואחר כך קם ממקומו ויצא ללכת. העשיר לא הבין ושאל את האדמו"ר מדוע הגיע? הצדיק השיב כי בא לקיים מצווה חשובה. - איזו מצווה? "באתי לקיים את מצוות חז"ל: 'מצווה שלא לומר דבר שאינו נשמע'. והנה אם הייתי יושב בביתי ולא אומר שום דבר, לא הייתי מקיים את המצווה. לכן באתי לכאן ונמנעתי לומר דבר שלא יישמע לך ובכך קיימתי את המצווה". העשיר שאל את הרבי מנין לו שהוא לא ישמע והצדיק השיב כי הוא בטוח שהוא לא ישמע לו. העשיר הפציר באדמו"ר שיגיד מה שיש לו על הלב והוא ישתדל לשמוע לו. הצדיק אמר כי ישנה אלמנה ענייה בעיר שלא שילמה את חוב המשכנתא לבנק והנהלת הבנק החליטה לעקל את הבית תמורת החוב ולהעמיד אותו למכירה פומבית ואותה אלמנה ענייה תיזרק עם ילדיה אל הרחוב. אני מבקש ממך שתמחל לה על החוב". העשיר התפלא על דברי הרבי ואמר שהחוב הוא לא אליו, אלא אל הבנק וכיצד הוא יכול למחול לה? - "הנה אמרתי לך שלא תשמע לי וחבל שדיברתי משהו". והרבי עזב את המקום. אחרי שהצדיק יצא, הרהר העשיר במאורע שעבר עליו והחליט לשלם את כל החוב של האלמנה מכיסו הפרטי.

וכיון שכן, שבה ועולה השאלה בה פתחנו: איך מעבירים ביקורת בונה? לאחר שלמדנו כי המצווה היא למצוא את הדרך להעביר את הביקורת באופן שיתקבלו הדברים בלב השומע – מתעצמת השאלה המרכזית: כיצד מקיימים באופן מוצלח את מצוות "הוכח תוכיח"?

ג. לפני כמאה וחמישים שנה, ישבו שני ילדים קטנים ושיחקו ביניהם. הם היו בניו של האדמו"ר הרביעי לבית חב"ד, רבי שמואל, והגדול ביניהם היה בן עשר והצעיר בן תשע. הם חיפשו משחק מעניין לשחק בו ובחרו במשחק תוצרת בית: "רבי וחסיד".

האח הגדול, זלמן אהרן, נכנס לחדרו של הרבי. חבש את המגבעת והמעיל של הרבי, התיישב בכיסא המכובד והחל להתנדנד על הספר שהיה מונח על השולחן. האח הצעיר, שלום בער, הקיש בעדינות על הדלת, נכנס בשקט וביקש לפרוק את ליבו לפני הרבי. הוא סיפר כי בשבת האחרונה עשה מעשה מסוים (קילף אגוזים) שהסבא, האדמו"ר הזקן מתיר זאת בשולחן ערוך, אך אחרי השבת נודע לו שהסבא אוסר זאת בפסקי הסיידור, וכיון שכן הוא מבקש תיקון על מעשהו.

הילד הגדול נהיה רציני, אמר לאחיו שהוא עשה מעשה חמור והתיקון שלו יהיה בכך שהוא ישנן היטב את הלכות שבת כדי שלא ישנו מעשים כאלו. האח הצעיר אמר תודה ויצא החוצה. אחרי כמה ימים שאלה אותו אמו, אם הוא ביצע כבר את התיקון שקיבל מאחיו? הילד השיב בשלילה. "אבל הוא היה הרבי במשחק שלכם וכיצד אינך מקשיב לו?" – "אחי הוא אינו רבי אמתי", השיב הילד ברגישות אין-סופית, "כי רבי אמתי נאנח לפני שהוא מציע תיקון"...

המשפט הקצר הזה - של ילד שאכן התמנה בבגרותו להיות האדמו"ר החמישי לבית חב"ד – מספר את הסיפור כולו. אין לנו בעיה לקבל ביקורת. אדם יודע היטב את נגעי עצמו והוא אמור לשמוח על חבר שבא לתקן אותו. יש לנו בעיה עם פטרונות. אנו לא מסוגלים לשמוע אדם שמסדר לנו "אתם לא שווים שום דבר, אתם לא יודעים לנהל את החיים שלכם ובוא אלמד אתכם איך עושים זאת". כוחה של האנחה הוא בכך, שהיא מחליפה את הפטרונות באהבה. הרבי לא מופיע מעליו, הוא צועד לצדנו.

כעת נוכל להבין משנה עצומה במסכת אבות: "הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה". הפירוש של המילים הראשונות הוא ידוע: אהרן היה "אוהב שלום ורודף שלום" בכך שהיה עושה שלום בין איש לאשתו ובין אדם לרעהו. אך מה פירוש המילים הבאות: "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"? מה הקשר בין "אהבת הבריות" ל"קירוב לתורה"?

הרבי מלובאוויטש מוצא כאן רעיון כביר: הצעד הראשון לחולל שינוי אצל אדם הוא לאהוב אותו. עליו להיות בטוח כי אתה בא מאהבה, לא מפטרונות. לכן אהרן הכהן לא היה מנסה לקרב אדם לתורה עד שהוא שכנע אותו תחילה שהוא אוהב אותו באמת ובתמים. רק אחרי שאותו אדם הרגיש והשתכנע שאהרן רוצה את טובתו – אהרן היה פועל לקרב אותו לתורה³.

ועכשיו נקשיב להסברו הגדול של רש"י על השאלה בה פתחנו: מדוע משה נזהר ארבעים שנה שלא להוכיח את בני ישראל על חטאיהם ועשה זאת רק לפני כניסתם לארץ.

3. רש"י א,ד: אחרי הכותו את סיחון מלך האמורי – אמר משה: אם אני מוכיחם קודם שייכנסו לקצה הארץ, יאמרו מה לזה עלינו? מה היטיב לנו? ... לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואחר כך הוכיחם.

³ יהודי פוטר מהעבודה וישב חודשיים בבית בלי פרנסה. פעם הגיע לבית הכנסת ומרוב בלבול ישב באמצע "קדושה" ולא עמד. המתפללים גערו בו: "נו, קדושה". התסכול שלו פרץ החוצה והוא צעק: "חודשיים אני יושב בבית בלי פרנסה ולאף אחד לא אכפת. פעם אחת אני יושב בקדושה וכל הקהילה קמה על רגליה..."

ארבעים שנה רצופות משה שותק. הלב שלו היה מלא ביקורת עליהם והוא התפוצץ מבפנים, אך הוא סגר את פיו ולא אמר מילה אחת. משום שמה ידע שהוא אינו רשאי לתת להם ביקורת כל עוד לא שכנע אותם שהוא אוהב אותם באמת. לאורך כל ארבעים השנים במדבר, הם לא ידעו מה יהיה מחר בבוקר. כולם היו אמורים למות על חולות המדבר ולא ידעו מה עתידם. לכן משה המתין עד שהם ניצחו את המלכים והגיעו אל שפת הארץ המובטחת, וכשכל אחד ראה בעיני רוחו את הווילה שיבנה בכפר שמריהו – אז הם היו משוכנעים בפעם הראשונה שמה רוצה באמת את טובתם ונעשו פנויים לקבל ביקורת.

מהיכן משה למד זאת? ומהיכן אהרן אחיו למד את היסוד הגדול שאין מקרבים אדם לתורה עד שאוהבים אותו תחילה?

אומר הרבי כי הם למדו זאת מהקב"ה בעצמו. כל עוד היו בני ישראל במצרים, הקב"ה לא תבע מהם לקבל את התורה. למרות ההיטמעות בין בני האומה המצרית, הקב"ה לא דרש מהם דבר. תחילה הוא הראה להם את אהבתו הגדולה והוציא אותם ממצרים באותות ובמופתים ורק אחר כך תבע לקבל את התורה ולשנות את החיים מהקצה אל הקצה.⁴

הרבי מלובאוויטש, ביאורים לפרקי אבות א/65: על אהרן הכהן נאמר: אוהב את הבריות – ואחר כך - ומקרבן לתורה. בתחילה צריך להיות 'אוהב את הבריות' ואהבה זו תביא ל'מקרבן לתורה'. וכך מצינו בדברי התוכחות של משה, דאף שהוכיח על חטא העגל שהתרחש ארבעים שנה קודם, הוכיח 'אחרי הכותו' דווקא, דהיינו אחרי שהיטיב להם לישראל ורק אז מתקבלים דברי התוכחה ופועלים פעולתם.

ומצאנו שגם הקב"ה התנהג כן. בתחילה 'דילג הקב"ה על הקץ ועל המעשים' ורק אחר כך 'קרבנו לפני הר סיני ונתן לנו את התורה'.

בהזדמנויות אחרות הביא הרבי מדרש מרתק נוסף. המדרש שואל מדוע בלעם היה זה שבירך את עם ישראל ואילו משה היה זה שהוכיח את ישראל? היה מתאים יותר הפוך: בלעם היה אמור להוכיח ומשה לברך? עונה המדרש כך: אם בלעם היה מוכיח את ישראל, היו אומרים: "שונא מוכיחנו" והיו דוחים את דבריו. לכן אמר הקב"ה: "יוכיחם משה שאוהבן".

מה זה אומר בתכל"ס? מה הצעדים שאמורים לבוא לפני שמוכיחים מישהו?

הלקח המעשי הראשון הוא, כאמור, שלתוכה יש **זמן מתאים**: תוכחה צריכה להינתן לאחר שעשינו טוב לזולת וביטאנו את האהבה אליו. לקח מעשי נוסף נלמד אף הוא ממה רבנו: לתוכחה יש **סגנון מתאים**.

רש"י שהובא לעיל הדגיש כי משה רק **רמז בקצרה** על החטאים שהתרחשו באותם מקומות. בכך הביא לשיא את האהבה שלו. הוא לא הוכיח אותם בכדי להתנשא, אלא מתוך דאגה ואכפתיות.

במקום אחר (ליקוטי שיחות כג/67) הרבי מציין נקודה חשובה (שהיום נאמרת בפי כל היועצים הארגוניים למיניהם...): הדבר החשוב ביותר הוא לפתוח את השיחה **במילים מחמיאות ומעצימות**. נשים לב כי כל חמשת חומשי התורה מתחילים בשבח ומחמאה לעם ישראל. וכאשר צריכה לבוא ביקורת מפורשת, היא מובאת רק **בתוך השיחה ולא בפתח השיחה**. חומש בראשית מתחיל עם המילה "בראשית" ורש"י מפרש: "בשביל ישראל שנקראו ראשית". חומש שמות מתחיל עם שמות השבטים ו"מתוך חיבתם מזכיר שמותם". חומש ויקרא מתחיל במילה הזו ש"אין ויקרא אלא לשון

⁴ עד"ז: כשאברהם אבינו הגיע לארץ, לא מוצאים שהוא חולל שינויים גדולים סביבו. רק לאחר תקופת זמן, כשהוא נטע אשל בבאר שבע, מספר המדרש כי הוא החל לקרב אנשים דרך האש"ל. אלא בהתחלה הוא הפיץ את הרעיונות שלו ברחוב, אך איש לא התעניין בו. הם הביטו רק על המראה של שרה. אולם אחרי שהוא פתח אשל ונתן לאנשים לאכול, הבינו שהוא רוצה באמת את טובתם והחלו לדבוק בו וברעיונות שלו.

חיבה". חומש במדבר מתחיל עם מניין ישראל ו"מתוך חיבתם מונה אותם כל שעה". ואפילו חומש דברים שמתחיל עם תוכחה, הוא פותח רק עם תוכחה מרומזת וקצרה, מפני כבודם של ישראל.

אם כן, תוכחה צריכה לבוא מתוך כבוד ואהבה, והדבר בא לידי ביטוי בתוכה שנאמרת בזמן המתאים ובסגנון המתאים.

ואולי יש להוסיף נקודה שהרבי ביאר במקומות אחרים: הדרך הכי טובה למחות כנגד הנהגה מסוימת היא פשוט **להתנהג אחרת**. המחאה הכי טובה היא בכך שמראים שאפשר לנהוג אחרת. וכאשר אנשים רואים את ההנהגה הטובה שלנו – הדבר משפיע עליהם יותר מכל מחאה וגערה.

כך הסביר הרבי (ואכמ"ל) את ההנהגה של יוסף הצדיק, בכך שקיים את בקשת אביו והלך אל אחיו בבור – אף שבכך סיכן את חייו ממש. במיוחד לאחר שהמלאך הזהיר אותו ואמר: "ביקשו נכלי דתות להמית אותך בהם". אולם יוסף ידע כי האחים מזלזלים בכבודו של יעקב אבינו עצמו, ולכן הוא רצה למחות כנגד ההנהגה הזו **והלך עד הסוף לקיים את מצוות אביו**. בכך הוא – לא סתם מחה ודיבר על כיבוד הורים, אלא – שידר באופן מעשי את גודל החיוב לרומם ולנשא את ההורים.

נסכם זאת במשפט אחד בשם האדמו"ר מקוצק: **בתחילה רציתי לשנות את העולם, אחר כך החלטתי להתמקד ביושבי עירי, בהמשך צמצמתי את שאיפתי להשפעה על משפחתי ובסוף החלטתי לשנות לפחות את עצמי. אך אז הבנתי כי כאשר אשנה את עצמי, יתחולל שינוי במשפחתי ואז יקרה שינוי בכל יושבי עירי – ומשם ישתנה העולם כולו.**

כתיבת השיעור והפצתו באופן חופשי

מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי רבנו ברחבי תבל

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם

ולרפואה שלמה של מרת

שיינא בעשא בתיה בת פייגה